

יום כיפור

בין היחיד לציבור ביום הכיפורים

הרמב"ם בהלכות תשובה פרק א' הלכה ב' כתב "שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל, כהן גדול מתוודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתוודה עליו את עוונות בני ישראל. שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה: הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו - הכל מתכפר בשעיר המשתלח, והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה, אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ומה הם הקלות ומה הם החמורות? החמורות - הן שחייבין עליהם מיתת ב"ד או כרת. ושבעת שווא ושקר, אע"פ שאין בהם כרת, הרי הן מן החמורות. ושאר מצוות לא תעשה ומצוות עשה שאין בהן כרת - הן הקלות".

נשאלות השאלות הבאות:

1. הקטע הראשון נראה מיותר לגמרי. וכי מה בא הרמב"ם לחדש כאן? האם זאת שהשעיר המשתלח הוא קורבן ציבור? והרי זנה מפורש מהפסוק "ומאת עדת בני ישראל ייקח שני שעירי עזים לחטאת" (ויקרא טז,ה).

2. הרמב"ם קובע בהלכה ב' שעברות קלות דהיינו מצוות לא תעשה ומצוות עשה שאין עליהן כרת - באלה מכפר השעיר המשתלח גם ללא תשובה. לעומת זאת בהלכה א' מפרט הרמב"ם שורה שלמה של כפרות: קורבנות, עונשים, ייסורים, מיתת ב"ד, מלקות, תשלום הנזק וכו' ובכל אלה הוא קובע כי אין הם מכפרים, אלא אם הם באים יחד עם התשובה "וכן בעלי חטאות ואשמות...וכן כל מחויבי מיתות ב"ד..וכן החובל בחברו - אינו מתכפר עד שיתוודה וישוב מלעשות כזה לעולם" הרי שלפי הרמב"ם שאין כל מכפר העשוי לכפר ללא תשובה?!

נחזור לראש דברי הרמב"ם בהלכה ב' "שעיר המשתלח מפני שהוא כפרה על כל ישראל", כלומר השעיר הוא קורבן ציבור. אין הכוונה שזהו קורבן שמשותפים בו ציבור גדול של בעלים (לכל קורבן יש בעל קורבן), כי זה קורבן של שותפים, אם יאספו כסף מכל ישראל, איש בל יעדר, ויביאו ממנו קורבן, הרי גם אז לא יהיה זה "קורבן ציבור" אלא קורבן שותפים (לדוגמה קורבן פסח הוא קורבן של שותפים). בניגוד גמור לקרבן השותפים שיש לו הרבה בעלים, שנים או מליון, הרי לקורבן ציבור של בעל אחד והוא הציבור, כלל ישראל, כנסת ישראל (מהוה אישיות משפטית אינדיבידואלית ובלתי מתחלקת לא פחות מהאישיות של אינדיבידואלית של יחיד). לא ראובן או שמעון, אף לא כולם יחד או כל אלה שתרמו מחצית השקל תרומת הלשכה שממנה נקנה הקורבן, הם הבעלים של קורבן הציבור, אלא כנסת ישראל, כחטיבה אחת, כאישיות אינדיבידואלית עצמית ולא סכום של כך וכך יחידים. וכן ארץ ישראל שייכת לכלל ישראל ואינה שייכת לכלל יהודי ויהודי לחוד. בחלוקת הארץ ע"י יהושע בן נון הועברו זכויות בעלים מן הכלל כולו לשבטים וליחידים.

ביום הכיפורים ישנן שתי כפרות לציבור וליחיד. ראייה מנוסח התפילה של יום הכיפורים בברכת קדושת היום "ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו ולעוונות עמו בית ישראל ומעביר אשמתנו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים"

נסביר את הברכה "מלך מוחל וסולח לעוונותינו" - עוונותינו כיחידים. "ועוונות עמו בית ישראל" - אם כבר נאמר לעוונותינו, למה נאמר "לעוונות בית ישראל"? מכאן, שביום הכיפורים ישנם שני סוגי כפרה. הכפרה הפרטית לכלל יחיד ויחיד מישראל. כל יהודי יכול לזכות להיטהר מעוונות ולבוא לפני ה'. אבל גם כנסת ישראל בשלמותה, כ"אני" מסתורי אחד (בית ישראל), כאישיות עצמית מיטהרת ביום הזה לפני הקב"ה.

מובנת הכפילות הלשון של "עוונותינו ולעוונות עמו בית ישראל". ואולם כפילות זו נעלמת בהמשך הברכה

יום כיפור

"ומעביר אשמתינו בכל שנה ושנה" - למה רק "אשמתינו" ולא "ואשמת עמו בית ישראל"? הרמב"ן בפירושו לחומש (ויקרא ה, יט) אומר כי "אשמה" באה במקום שהעוון הוא חמור כל כך עד שהוא מביא כליה על החוטא. לפי הרמב"ן "אשמה" ו-"שממה" הם מאותו שורש. יחיד יכול שיחטא חטא כזה שיש בו אשמה המביאה לשממה. כנסת ישראל אינה יכולה לבוא לידי כך. כנסת ישראל יכול שיהיו לה עוונות, חטאים או פשעים - אבל לא "אשמה". ומשום כך בעוונות - יש כפרה כפולה ליחיד ולכנסת ישראל. אבל באשמה, מדובר רק על "אשמתנו" - כי אנחנו כיחידים יכולים ח"ו להגיע עד כליון ואבדון אך לא כנסת ישראל, לפיכך לא הוזכרה בברכת אשמות עמו בית ישראל. וכך אומר הרמב"ם (בפרק ב' ה"ז) "יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל" יש כאן בבירור שני אלמנטים: א. "זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים", דהיינו יחידים רבים, יכול להיות רבים מאוד, כדי מספרם של כל היהודים. ב. "קץ מחילה וסליחה לישראל" - לא ליחיד ולא ליחידים רבים אלא ל"ישראל", לכנסת ישראל, כיחידה אחת.

הכפרה של השעיר המשתלח אין בה כלל כפרת יחיד. בעלי הקורבן הם כלל ישראל (כנסת ישראל היא הבעלים ולא יחידים רבים). הכפרה של "בעיצומו של יום מכפר", זו הכפרה שיש לנו עתה "כי ביום הזה יכפר עליכם", היא כפרה לפרט וכפרה לכלל, כפרה ליחיד וכפרה לכנסת ישראל. ואולם, הכפרה של השעיר בזמן שבית המקדש היה קיים, לא היה בה כלל כפרה לפרט. היחיד אין לו חלק בקורבן. הכפרה היא לבעלי הקורבן כנסת ישראל, כלל הציבור, כמו שכתוב "וכפר בעדו... ובעד כל קהל ישראל", והכוונה היא לכנסת ישראל כגוף אחד, אילו בעיצומו של יום "לכפר עליכם" - על כל יחיד ויחיד שבכם ולא על כל קהל ישראל.

וכן בוידוי של הכהן הגדול על השעיר "אנא ה' חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך ישראל וכו'". וידוי זה הוא על חטאי הכלל, כ"ג אינו שלוחם של היחידים, אף לא של מיליוני יחידים. הוא שלוחו של כלל ישראל. אף כפרת השעיר אין בה כפרה ליחיד בתור יחיד, אלא רק דרך צינורות הכלל.

עכשיו גם נבין מדוע השעיר מכפר ללא תשובה. כשהקורבן הוא של יחיד, והאישי המקריב הוא רשע שלא שב בתשובה, הרי קורבנו הוא בבחינת "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, כז) ואין בו כפרה. אבל בשעיר המשתלח בעל הקורבן אינו היחידים אלא הציבור, כנסת ישראל. וכנסת ישראל אינה יכולה לעולם ליהפך ל"רשע", שקורבנה יהיה בבחינת זבח רשעים. ולפיכך קורבנה מכפר על כל אחד מישראל, כל זמן שהיחיד ז מדבק לכנסת ישראל, והוא חלק בלתי נפרד ממנה בקשרה שלא נותק.

בקורבן יחיד- אין כפרה בלי תשובה. אבל בקורבן ציבור, הרי אין היחיד קיים בו כלל והכפר באה אליו כל עוד הוא כלול בתוך הציבור, לא בתורת יחיד, אלט כחלק מן הציבור, שבו אין התשובה מערבת. כאן יש לבקש את היסוד להבחנת הרמב"ם בין ה"קלות" וה"חמורות" בכפרת השעיר המשתלח. למה הוציא הרמב"ם מכלל כפרת שעיר המשתלח ללא תשובה את חייבי כריתות? מפני שכתוב בהם "ונכרתה הנפש היא מעמיה" (במדבר ט, יג) וכן "ונכרתה הנפש היא מתוך הקהל" (במדבר יט, כ) - הרי שיש באלה משהו העוקר אותם מתוך כלל ישראל, ק"ו בחייבי מיתת ב"ד שחמורה יותר, ניתוק זה מן הציבור, הוא שגורם להם שכפרת הציבור, שאינה מותנית בתשובה, לא תגיע אליהם.

מתוך "על התשובה" לרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק

יום כיפור